

GARADNAI ZOLTÁN

Vigyázó szemüket Budapestre vetették?

(A Magyarország-kép alakulása a francia diplomáciai iratok tükrében, 1963–1968)

A francia diplomácia értékelése szerint a szovjet övezet államain belül és az országok között a korábbi statikus és monolitikus helyzethez képest 1963-tól kezdve a mozgolódás vált jellemzővé.¹ A nyilvánosság előtt az év végén tartott beszédében Charles de Gaulle már nyíltan a szocialista államokkal kialakítandó új kapcsolatok szükségességéről beszélt, és politikájának fő célja Európa egyesítése lett, amibe Párizsban a keleti országokat is be kívánták vonni. A függetlenség hangoztatása az amerikaiakkal szemben, illetve a keleti nyitási politika eszközt jelentett a francia külpolitikai célok elérése érdekében.²

Magyarország számára ennek a nyitási politikának más volt a politikai, diplomáciai és lélektani jelentősége. 1963 folyamán Pierre Francfort követ³ is fokozatosan kiléphetett az elszigeteltségből és már közvetlenebb kapcsolatot tarthattott fenn a magyar vezetőkkel, így világosabb képet kaphatott a magyar politika valós lehetőségeiről, a nyugati nyitási politika lélektani fontosságáról.⁴ A magyar–francia viszony vonatkozásában a kapcsolatok nagyköveti szintre való emelése – 1963. december 17-én – volt az első jele annak, hogy a két ország elérkezettnek látta az időt arra, hogy az együttműködésüket magasabb szinten folytassák. 1964-ben a két ország kapcsolatai tovább fejlődtek, a kölcsönös bizalmat erősítette Kádár János és a francia nagykövet beszélgetése is.⁵

A kezdeményező szerep megtartásának fontossága arra kényszerítette a francia elnököt, hogy keleti nyitási politikájában aktív szerepre törjön. Ezzel a felismeréssel magyarázható De Gaulle 1965. február 4-én elmondott beszéde is, amelyben a keleti nyitás politikájának központi elemévé tette a német-kérdés

1 *Garadnai Zoltán*: A De Gaulle-i keleti nyitás politika első lépései (1963. január 14.–december 31.). *Külügyi Szemle* 6(2007) 1. sz. 172–194.

2 *Thomas Gomart*: Double détente. Relations franco-soviétiques de 1958 à 1963. Paris, 2003. 383–384.

3 Pierre Francfort (1908–?) politológus, 1934-től diplomata, 1962–1963 között követ, majd 1963–1965 között nagykövet Budapesten.

4 Ld. I. sz. dokumentum.

5 *Garadnai Zoltán*: A „békés egymás mellett élés” értelmezése. Kádár János és Pierre Francfort francia nagykövet négyesemközi beszélgetése (1964. január 24.). In: *Közel-múlt. Hús történet a 20. századból*. Szerk. Majtényi György–Ring Orsolya. Bp. 2002. 65–72.

rendezését.⁶ Ezen szándékát erősítette meg az 1965. március 23-ai beszédében is, amikor a hagyományos francia–szovjet barátság újraéledéséről beszélt. Maurice Couve de Murville⁷ és Péter János⁸ tárgyalásai (1965. január 12–13.) is ebbe a folyamatba illeszkedtek bele.⁹ Ezzel a látogatással magyar részről a rendszer nemzetközi elismerését sikerült kivívni, bár a franciák szerint a magyarok továbbra is óvatosan és ellentmondásosan folytatták nyitási politikájukat. Párizs helyzetértékelése szerint a francia enyhülési politika és De Gaulle Európa-konceptiója inspirálta az osztrák–magyar kapcsolatok alakulását, illetve a magyarok közép-európai együttműködésre vonatkozó külpolitikai megnyilvánulásait. A francia külügyminisztérium 1965 végére jutott el arra a szintre, hogy az addigi információkra és tapasztalatokra alapozva a magyar külpolitikáról összegző elemzést készítsen.¹⁰

A francia diplomácia jól érzekelte a magyarok többi kelet-európai országtól eltérő érdeklődését a De Gaulle-i Európa-politika iránt, és a háttérérdekek elemzésekor, illetve a magyar külpolitika valós mozgásterének felvázolásakor nem sokat tévedtek. Érzékelve a változásokat és keresve a továbblépés lehetőségeit, a Quai d’Orsay úgy látta, hogy a magyarországi francia képviselőten változtatásokat kell végrehajtani és nagykövetszere mellett döntöttek. Raymond Gastambide új francia nagykövet¹¹ 1965. december 23-án adta át megbízólevelét. A kötelező diplomáciai udvariassági látogatások keretében a nagykövetet 1966. február 11-én fogadta Kádár János is.¹²

De Gaulle elnök 1966-ban a Szovjetunióba látogatott. Ekkor zajlott le az a kiemelkedő jelentőségűnek számító kelet-közép-európai külügyminiszteri látogatássorozat is, melynek keretében a francia külügyminiszter Magyarországra érkezett (1966. július 28–30.).¹³ Természetesen a francia diplomácia készült Couve de Murville útjára, és részletes elemzéseket készített a magyar politika alakulásáról. Ezek az elemzések magukban foglalják Magyarország és Francia-

6 De Gaulle elnök és Couve de Murville külügyminiszter az év folyamán többször beszélt Vinogradov szovjet nagykövettel. Ezekon a megbeszéléseken a németkérdés nagyon hasonló értékelésére a franciák egyértelmű utalást tettek, mely a szovjetek számára teljesen elfogadható tárgyalási alapot jelentett.

7 Maurice Couve de Murville (1907–1999) jogász, bölcsező, politológus, 1944-től diplomata. 1958–1968 között külügyminiszter, majd gazdasági és pénzügyminiszter, ill. 1968–1969 között miniszterelnök.

8 Péter János (1910–2000) politikus, diplomata, 1961–1973 között külügyminiszter.

9 *Garadnai Zoltán: A magyar–francia diplomáciai kapcsolatok története, 1945–1966. Külpolitika* 7(2001) 1–2. sz. 112–152., ill. *Uő: Péter János külügyminiszter franciaországi útja. (A De Gaulle-i Európa-politika magyarországi értelmezései). Levéltári Közlemények* 74(2003) 135–158.

10 Ld. II. sz. dokumentum.

11 Raymond Gastambide (1910–?) jogász, politológus. 1937-től diplomata. 1965–1971 között nagykövet Budapesten.

12 Ld. III. sz. dokumentum.

13 *Garadnai Zoltán: Maurice Couve de Murville francia külügyminiszter magyarországi tárgyalásai (1966. július 28.–július 30.). (Magyarország helye és a külügyminiszter kelet-európai látogatássorozatának szerepe a francia nyitási politikában, 1966-ban). Levéltári Közlemények* 75(2004) 2. sz. 75–92.

ország kapcsolatainak történetét, a két országot érintő legfontosabb kérdéseket, és lehetőséget adnak arra, hogy Magyarország belpolitikai és nemzetközi helyzete vonatkozó francia értékelést megismerjük. Az elemzések ugyanakkor első sorban Kádár János politikájának megértésére irányultak, így a francia elemzők figyelmét nem kerülte el az a változás sem, ami a magyar társadalmat Kádár személyének megítélésével kapcsolatban jellemezte.

Couve de Murville francia külügyminiszter megbeszéléséről három francia tárgyalási jegyzőkönyv készült, melyek közül a Kádár Jánossal folytatott tárgyalás jegyzőkönyvét közöljük.¹⁴ Francia értékelés szerint a magyar szándékok több szempontból hasonlítottak a románokéihoz, de a magyarok sokkal óvatosabban folytatták nyugati nyitási politikájukat, a nacionalizmus újjáéledésének (annak szovjetellenes éle), illetve annak a rendszer stabilitására gyakorolt veszélye miatt. Francia szemszögből nézve Magyarország egy sajátos, köztes helyzetben volt, amelyben rendszerspecifikus jellegzetességek (1956 öröksége és a Kádár-rendszer konszolidációja), és a geopolitikai helyzet (az ország köztes helye a germán és a szláv „világ” között), illetve az ideológiai tényezők (a kommunista mozgalmon belüli mérsékelt magatartása) egyaránt meghatározóak voltak.¹⁵

1967 folyamán a két ország viszonyában nem történt kiemelkedő esemény, és elsősorban a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztése, illetve az európai biztonság megteremtése körüli kérdések kerültek terítékre. Nem véletlen tehát, hogy 1968-ban a magyar miniszterelnök útjának előkészítése kapcsán francia részről már elsősorban a gazdasági és kereskedelmi kérdések kerültek az elemzések fókuszába. 1968-ra ugyanakkor a francia diplomáciának már egyértelműen az volt az álláspontja, hogy a kelet- és délkelet-európai államok közül a jugoszlávok értették meg leginkább a De Gaulle-i „*détente-entente-cooperation*” üzenetét, és hajlandóak voltak még arra is, hogy nem alkalmazkodva a Szovjetunió szigorú németpolitikájához, kapcsolataikat Németország irányába rugalmasabban alakítsák.¹⁶

Az 1968-as csehszlovákiai események ugyanakkor jól rávilágítottak azokra a korlátokra is, amelyek a kelet-közép-európai országok előtt az úgynevezett Breznyev-doktrínában, vagyis a korlátozott szuverenitás keretében megfogalmazódtak. Francia helyzetértékelés szerint azonban a kelet-közép-európai kisállamok érdekei 1968 elején már lényegesen eltértek egymástól, miközben francia részről sikerült ezekkel az államokkal egyenként olyan kapcsolatokat kialakítani, amelyek lehetővé tették a normális együttműködést. A franciák úgy látták, hogy 1968-ban már a nemzeti kérdés képezte a kelet-európai anomáliák központi elemét, és ehhez a magyar és a lengyel 1956-os nemzeti mozgalmak adták meg az alapot. Francia értékelés szerint az ebből fakadó problémákat Hruscsov még

14 Ld. IV. sz. dokumentum.

15 Couve de Murville csaknem harminc évvel az események után már egyértelműen Magyarországot emelte ki pozitív példaként a többi szocialista ország közül, de hangsúlyozta azt is, hogy a francia diplomácia számára Lengyelország mindvégig különleges kivételt jelentett. *Maurice Couve de Murville: Le monde en face. Entretiens avec Maurice Delarue.* Paris, 1989. 254–255.

16 Jugoszlávia 1968. jan. 31-én vette fel a diplomáciai kapcsolatot az NSZK-val.

ideig-óraig palástolni tudta, és ehhez a német kérdést használta fel eszközü, amely révén el tudta érni a szocialista országok negatív egységét. Ez a kérdéskör azonban 1967-ben, a németek keleti politikájának újrendeződésével más dimenziót kapott. 1965 és 1967 között ráadásul a kelet-közép-európai országokban is megerősödtek a nemzeti érzelmek, és ez a szovjet diplomáciát nagyobb óvatosságra és figyelemre készítette, mivel a románok látványos függetlenségi törekvései mellett a többi kelet-közép-európai kisállam is keresni kezdte a nyugati gazdasági kapcsolatok kiszélesítésének (és így közvetve a szovjetektől való gazdasági függés csökkentésének és az életszínvonal növelésének) lehetőségeit.

A magyar–francia kapcsolatok és a diplomáciai viszony fejlődése 1968 elejére már egyértelműen a többi kelet-közép-európai országgal egyenrangú szintre emelte Magyarországot, de a magyar részről kiemelt fontosságúnak számító gazdasági együttműködés tekintetében nem sikerült érdemi előrelépést elérni. Az első nyugat-európai miniszterelnöki látogatást jelentő magyar kormányküldöttséget Fock Jenő miniszterelnök vezette Párizsba.¹⁷ A látogatást lényegében mindkét fél egyformán értékelte, de igazi jelentőségét az adta, hogy sikerült a magyar kormány teljes francia és nemzetközi elfogadtatását megvalósítani. Ugyan lényegi és minőségi változások ez az út sem hozott, hiszen csak a jövőbeni együttműködés kereteiben egyeztek meg, de a magyar–francia kapcsolatok teljes, mindkét fél által szándékolt (és egymást egyenrangú partnerként elfogadó) normalizálódása ezzel az úttal véglegesen megtörtént.¹⁸

Az 1968-as csehszlovákiai események De Gaulle számára – az „Atlanti-óceántól az Urálig terjedő Európa” elve alapján – az Európa-koncepció sikerességét igazolták, és ebben a folyamatban a *Varsói Szerződés* csapatainak intervenciója a francia elnök értékelése szerint csak átmeneti zavart okozott, s az enyhülési politikája szempontjából annak – legalábbis hosszabb távon – nem volt jelentősége. Az események háttérében azonban a francia diplomácia is számot vetett a lehetőségekkel, a magyarországi politikai helyzet változásaival. Ennek megértését segíti a francia követi konferencia (1968. november 28.) Magyarországra vonatkozó jegyzőkönyve.¹⁹

17 Fock Jenő (1916–2001) politikus, gazdasági szakember, 1967–1975 között a minisztertanács elnöke. Ld. V. sz. dokumentum.

18 Magyarországon sokan úgy értékelik, hogy Fock Jenő 1968-as és Kádár János 1978-as párizsi útja között nem történt érdemi esemény. A francia és a magyar források együttes (1990-ig terjedő) tanulmányozása alapján azonban árnyaltabb kép rajzolható meg. Míg ugyanis 1963–1968 között látványos események történtek, addig 1968 után a kevésbé látványos, de annál inkább fontos szakdiplomáciai munka jelentősége erősödött meg. Fock Jenő párizsi útja ennek az új kapcsolatépítési folyamatnak az első lépését jelentette, és lényegében a politikai alapokat teremtette meg ehhez.

19 Ld. VI. sz. dokumentum.

FORRÁSOK

I.

Pierre Francfort követ helyzetértékelése a követi konferencián
(részlet)

1963. május 6. Délelőtt.

Külpolitikai problémák és a szocialista tábor problémái, európai kérdések

[...] ²⁰

Francfort úr a francia–német szerződés kapcsán hangsúlyozza, hogy a sajtó hangvételéből feltételezni lehet, hogy a magyarok Franciaországot és Németországot egyaránt elítélik. A németeket a revansizmus útjára lökjük, a német monopóliumoknak lehetőséget adunk, és így azokon keresztül az amerikaiaknak is. Ami a Nassau-szerződést²¹ illeti, a magyarok megvédték Nagy-Britannia és az Egyesült Államok álláspontját Franciaország makacosságával szemben, amely ellenezte ezen szerződés érvényre jutását. Számukra a NATO globális értelemben komolyabb partnert jelent, mint az a lehetőség, hogy az egyes államok egyenként kössenek szerződéseket egymással, mivel a NATO vezetője az Egyesült Államok. Vagyis a magyarok értelmezése szerint a kelet–nyugati kapcsolatok Moszkván és Washingtonon keresztül zajlanak, és Franciaország hozzáállása megakadályozza, hogy Washington tárgyalásokat kezdeményezzen Moszkvával.

Ezt a gondolatot megerősítette [Jacques] Coiffard²² és [Pierre] Charpentier²³ úr is, aki hozzátette, hogy lengyelek azzal vádolnak minket, hogy összekeverjük a kártyákat, ahelyett, hogy nyomást gyakorolnánk az Egyesült Államokra a tekintetben, hogy keresse a párbeszéd lehetőségét a Szovjetunióval.

Magyarország értékelése

Francfort úr aláhúzta, hogy Magyarország az az ország, ahol a desztalinizáció a leglátványosabb módon ment végbe. A változás kétségtelenül a Kádár által csendben bevezetett politikának köszönhető, akinek sikerült – nem kis ügyességgel – 1956 után toleráns légkört teremtenie. Másrészről azonban az 1956-os forradalom nem igazán játszott olyan nagy szerepet a desztalinizáció folyamatában,

20 A nyugati országokban diplomáciai szolgálatot teljesítő nagykövetek hozzászólásait, ill. az általános gazdasági és kulturális kérdésekre vonatkozó részeket nem közöljük.

21 John F. Kennedy amerikai elnök és Harold Macmillan brit miniszterelnök 1962. dec. 18-ai meg egyezése a nukleáris együttműködés tárgyában.

22 Francia követ, majd nagykövet Szófiában 1961–1964 között.

23 Francia nagykövet Varsóban 1962–1966 között.

mint ahogy korábban gondoltuk. Magyarország a népi demokráciák közül Moszkva egyik leghűségesebb elkötelezettjének számít. Kádár a sztálinistákat csendben elszigetelte.

Belpolitikai szempontból nézve a légkör bizonyos mértékben megváltozott, de ez a tolerancia nem azt jelenti, hogy liberalizációról beszélhetnénk. A pártakadémia által márciusban és áprilisban rendezett konferenciákon nagyon határozottan elítélték a polgári ideológiát, megerősítették az osztályharc fontosságát, és még inkább hangsúlyozták a párt vezető szerepének megerősítését.²⁴

Ami a lakosságot illeti, azt apátia jellemzi. A moszkvai irodalmi vitának nincs nagy visszhangja, az értelmiségi élet meglehetősen jellegtelen, ami kevésbé magyarázható a toleráns légkörrel, és inkább a gazdasági viták határozzák meg (pl. Liberman tézisei tárgyában).²⁵ Kétségtelen, hogy a gazdaság területén a desztalinizáció egyszerűen elkerülhetetlen. Lenin „kiadatlan” cikke a gazdaság elsődlegességéről a politika felett széles körben elterjedt. A mérnököket egyre inkább meghallgatják, és ez a liberalizáció nyilvánult meg januárban is azzal, hogy a vállalatirányítás tekintetében dekoncentrációt tettek lehetővé.

Vallási tekintetben a desztalinizáció korlátozott mértékű, 10 magyar érseki helyből csak 4 került betöltésre.²⁶ Lényegében minden attól függ, hogy mi történik Moszkvában.

De Beaumarchais úr megkérdezte, hogy milyen mértékű volt az amnesztia.²⁷ Francfort úr aláhúzta, hogy a számok nem kerültek nyilvánosságra. A Francia Követség úgy becsüli, hogy ez 600 vagy 700 embert érintett, míg mások 2000 főre becsülik. Nem úgy tűnik, hogy sok 56-os menekült visszatért volna, noha az amnesztiát nagy kampány kísérte. Az amnesztia célja inkább az, hogy Magyarország számára a nemzetközi területen tekintélyt szerezzen, és a külföldi ellenséges hozzáállás mértékét csökkentsék.

[...]²⁸

Francfort úr kijelenti, hogy Magyarország nehézségei alapvetően gazdasági okokra vezethetők vissza, és bár a növekedés folytatódik, annak a ritmusa folyamatosan csökken. Megállapíthatjuk, hogy az iparban nagy a pazarlás, és nagyon

24 Minden valószínűség szerint Kállai Gyulának az MSZMP Politikai Akadémiáján elhangzott, Az állam és a szocialista demokrácia fejlődésének egyes kérdései c. előadásáról van szó. Kállai Gyulát francia részről Kádár János egyik leghűségesebb, de kevésbé fontos hívének tartották.

25 Evsei Liberman (1897–1983) szovjet közgazdásznak, a harkovi egyetem professzorának a Pravdában 1962-ben megjelent, és a gazdasági reform szükségességére vonatkozó cikkére utal. Párizsban folyamatosan elemezték a kelet-európai szocialista országokban zajló gazdasági reformkísérleteket.

26 Magyarországon 3 érsekség volt, így a francia követ a be nem töltött püspöki tisztségekre gondolhatott. Az egri és a kalocsai érseki hely nem volt betöltve, az amerikai követségen tartózkodó Mindszenty József esztergomi érsek nem láthatta el a feladatát.

27 Az Elnöki Tanács 1963. márc. 22-én közzétett, 1963:4. sz. törvényerejű rendelete általános közkegyelem gyakorlásáról, ami gyakorlatilag az 1956 utáni megtorlás lezárulását jelentette.

28 A többi kelet-európai követ és nagykövet előadását nem közöljük.

gyenge színvonalú a termelés. A mezőgazdaság 95%-ban kollektivizálva lett, ami a mezőgazdasági termelés 37%-át adja.²⁹ A munkásokkal szemben a parasztok érdekében tett kedvezmények az előbbieket bizonyos elégedetlenségét váltották ki. Ennek ellenére a Kádár-csapat helyzete jelenleg jó, és a párt kézben tartja az országot.

A fiatalokra, mivel a vezetők jól tudják, hogy a totalitárius rendszer számára ez szükséges, a rendszer nagy figyelmet fordít, és törekszik arra, hogy azokat meggyőzze.

A magyarországi helyzet egyébként nem katasztrofális, de a jövő kevésbé jó-solható meg. 1980-ra Magyarországnak ipari országgá kell válnia, ami minden valószínűség szerint mély változásokat fog eredményezni.³⁰

[Aláírás nélkül.]

Centre des Archives Diplomatiques de Nantes (= CADN), Série B., Ambassade de Moscou, Carton 187. Réunion des Chef de mission en Europe Orientale. Géppel írt feljegyzés tisztázata, részletek.

II.

A francia Külügyminisztérium feljegyzése Magyarország külpolitikájáról (részlet)

1965. október 14.

Külügyminisztérium
Politikai Igazgatóság, Európa
Kelet-Európai Aligazgatóság
CM/PP

Feljegyzés

Tárgy: Magyarországról és az európai gondolatokról

Magyarország 1956 után szenvedett annak a kiközösítésnek az emlékeitől, amely a szovjet katonai intervenció, és Kádárnak a párt, illetve a kormány élére történő kerülése körülményei miatt az országra nehezedett.

A magyarkérdés az ENSZ-közgyűlés napirendjén maradt egészen 1963-ig, és ennek következtében Budapest nem tudott szerepet játszani a nemzetközi ügyekben. Magyarországot ugyanakkor néhány kelet-európai országban is bizonyos gyanakvással figyelték, miközben a Nyugat részéről szintén elutasítás fo-

²⁹ Téves adatok, a magángazdaság nem adhatta a termelés 63%-át.

³⁰ A francia követ beszámolóját érezhetően befolyásolták a magyarországi sajtó elemzése során szerzett ismeretek. A francia követség munkatársai folyamatosan lefordították a legfontosabbnak ítélt újságcikkeket, ill. a magyar vezetők nyilvánosságra került beszédeit.

gadta. Ezen évek alatt a Kádár-rendszer óvatosan, de határozottan arra törekedett, hogy népszerűsége tegyen szert a lakosság körében, és a vezetők politikáját bizonyos mértékű liberalizmus jellemzi.

1963-tól kezdve Budapest arra törekszik, hogy szerényen visszaszerezze a helyét a nemzetközi ügyekben. Az enyhülés általános légköre lehetővé tette, hogy Kelet és Nyugat újra kiépítse a normális kapcsolatokat, amelyek – ha korlátok között is – nagyobb kezdeményezési lehetőséget teremtenek a magyarok számára is ahhoz, hogy bizonyos nemzeti sajátosságokat újból kiemeljenek.

A Szentszékkal kialakított viszony kérdése volt az a terület, ahol a Kádár-kormány először külső, de főképpen belső tekintetben játszmába kezdett. A budapesti kormány volt ugyanis az első kommunista kormány, amely megegyezést kötött a Vatikánnal, amit a csehszlovák és a lengyel kormány követett. Ez olyan összetett problémát jelentett, amely miatt keresni kellett a kapcsolatot Rómával, bár erre vonatkozóan Budapest részéről előzetesen – 1964 szeptemberében – semmilyen jel nem mutatkozott.

A magyar politikát nem az jellemzi, hogy látványos módon mutassa ki szándékait. A magyar út tehát eltér attól, amit Románia választott, amely a teljes önállóságra helyezi a hangsúlyt, és nem fél attól sem, hogy szembekerül a Szovjetunióval; de eltér Lengyelországtól és Csehszlovákiától is, amelyek mindekelőtt azon vannak, hogy a Szovjetunió politikájával összhangban megoldást találjanak a Németországhoz fűződő kapcsolataikra. Magyarország ezzel szemben úgy tűnik, hogy a többi országhoz viszonyítva elsősorban a történelmi és földrajzi helyzeténél fogva szeretne szerepet vállalni a Kelet és a Nyugat közötti békés egymás mellett élés folyamatában. Lengyelország valami hasonló kezdeményezést tett a Rapacki-tervvel,³¹ de erről nagyon hamar világossá vált, hogy elsősorban a németkérdés egyfajta megoldását célozta. Ezzel szemben láttuk, hogy 1964 óta Magyarország a Közép- és a Duna menti Európa koncepcióját fogalmazta meg, és 1965 elejétől kezdve bizonyos érdeklődést mutat Európa kiterjesztésére vonatkozó gondolatok iránt, amit a többi népi demokráciához képest eredetibb módon tesz.

Tudni kell azonban, hogy nem minden kezdeményezés jön Budapestről. Bécs az a város, ahol először óvatosan felvetették a Kárpát-medencei közös érdekeket, és Párizs volt az, amely az európai Európa gondolatát megfogalmazta. Emlékeztetni kell azonban arra is, hogy Délkelet-Európában Bulgária is használja a szomszédos görögökkel és törökökkel együtt a balkáni közösség fogalmát. A különbség azonban az, hogy a balkáni közösség gondolata elsősorban Szófiából jön, és ehhez Bukarest és Belgrád is hallgatólagosan hozzájárul, és lényegében a szovjetek Balkánra vonatkozó atomfegyver-mentesítési elképzeléseit szolgálja, miközben a magyarok Duna menti Európára vonatkozó gondolatai elsősorban a nyugati gondolatokra adott magyar válaszként értelmezhetők. Ez te-

31 Adam Rapacki lengyel külügyminiszter által előterjesztett javaslat Közép-Európa atomfegyvermentes övezetté nyilvánításáról.

hát egyfajta magyar reakció a nyugati elképzelésekre, és úgy tűnik, hogy a magyar diplomácia bizonyos fokú egyediségét mutatja.

A magyar diplomácia ezen sajátossága, amely tehát a múltra alapozódik, az utóbbi időben először a Magyarország és Ausztria közötti kapcsolatok tekintetében mutatkozott meg.

A.) Magyarország és a kelet-európai népi demokráciák kapcsolatai Ausztriával

Az 1955-ös államszerződés megkötése, és főképpen az 1956-os magyar felkelés óta, Bécs meglehetősen korlátok között tartotta a kapcsolatait Kelet-Európával. Egészen 1963-ig kellett várni arra, hogy a légkör kicsit megváltozzon. Valójában számos akadálya volt a kapcsolatépítésnek: az államosított javak kérdése mindkét oldalon, a határ menti helyzet alakulása (Magyarország és Csehszlovákia) és a közlekedés ezen országok között, illetve osztrák szemszögből nézve egy általános ellenségeskedés a vasfüggönyön túli terület irányába, amelyet az 1945-ös háborús események, majd a hosszan tartó szovjet megszállás, és legutóbb az 1956-os magyar felkelés eltiprásának emléke egyaránt táplálnak.

Mindezekkel szemben azonban számos tényező játszik szerepet a kapcsolatok megjavulásában: az idő és a hagyományos történelmi kapcsolatok e két nép között egyaránt segítenek, miközben a gazdasági és kereskedelmi szükségesség, ami a földrajzi közelségből következik, egyaránt a kölcsönös enyhülés igényét és kiteljesedését szolgálják. Keleten a békés egymás mellett élés politikájának általánossá válása, és a belső elnyomás enyhülése egyaránt a megbékélést szolgálják. Osztrák részről elsősorban az államosított vállalatok ügyeinek rendezése az (ezek a vállalatok összesen 22%-át adják az ország ipari termelésének),³² ami lehetővé tenné a bécsi kormány számára, hogy érdemi kapcsolatot alakítson ki Kelet-Európával.

Ebben a kedvező légkörben a különböző problematikus kérdések is hamarosan megoldódhatnak a pénzügyi és gazdasági tárgyalásoknak köszönhetően. Ezen a területen már megegyezés is született Ausztria és szinte az összes népi demokrácia között (Bulgáriával 1963 májusában, Romániával 1963 júliusában, Magyarországgal 1964 júliusában), amely alól az egyedüli kivételt Csehszlovákia jelenti. Gazdasági kapcsolatok tekintetében a kereskedelem új lendületet kapott, miközben az első lépések is megtörténtek a technikai és ipari együttműködés területén Pittermann alkancellár számos találkozásánál³³ – az államosításra került osztrák javak kérdésének rendezésével megbízott felelős – a magyar, román, bolgár gazdasági szakemberekkel. Az egyéb utazásoknak inkább politikai színezetük van, és érezhetően a kapcsolatok megjavulását eredményezték, mint Kreisky osztrák külügyminiszter 1963. júliusi és decemberi bukaresti látogatása,

32 A zárójelek között lévő rész az eredeti szövegben lábjegyzetként szerepel.

33 A látogatások ismertetése a feljegyzés mellékletében található.

miközben Bécsben fogadta Manescu urat (a román kollégáját), akit követett Apostol úr, a minisztertanács elnökhelyettese 1964 júniusában. Ugyanabban a hónapban a bolgár külügyminiszter, Bacsev úr, látogatta meg Kreisky urat. Ezen utóbbit 1964 októberében fogadták Budapesten,³⁴ miközben 1965 áprilisában,³⁵ Bécsben fogadta a partnerét, Péter urat.

Megállapítható, hogy a magyarok, a románok és a bolgárok első Nyugat felé irányuló lépései Ausztria felé, Bécsbe vezettek – egy semleges és a Szovjetunióval jó kapcsolatokat fenntartó országba –, amelyet követett a többi nyugat-európai országba tett utazásuk. Ebben az általános helyzetben az *osztrák–magyar* kapcsolatok különleges fejlődésen mentek keresztül, és számos gazdasági karakterű kapcsolatfelvétel előzte meg a Minisztertanács elnökhelyettesének³⁶ bécsi útját 1964 júliusában, és Kreisky úr budapesti útját 1964 októberében. Ezen utóbbi látogatás lehetővé tette két szerződés aláírását a határokról és a vagyoni kérdésekről,³⁷ és bejelentették a kapcsolatok nagykövetségi rangra emelését (1965 januárjában történt meg), ami a két ország kapcsolatainak új szakaszát jelölte ki. Az államosított osztrák és magyar állami vállalatok közötti, illetve a kulturális együttműködésre vonatkozóan (Osztrák Intézet nyitása Budapesten, a Magyar Intézet 1963 végén újra megnyitotta kapuit Bécsben) is tárgyalásokat folytattak. Egyéb szerződések is aláírásra kerültek 1965 áprilisában a személyek és javak mozgására, vámjogi és jogi kérdésekre vonatkozóan, miközben a két állam vezetői között is megelénkültek a kapcsolatok. Péter úr megragadta az alkalmat és 1965 januárjában Párizsból visszatérve megállt Bécsben és tárgyalásokat folytatott osztrák kollégájával,³⁸ akivel hivatalos útja alkalmából is találkozott áprilisban. Ami igazán figyelemre méltó az osztrák–magyar kapcsolatokban, az az, hogy Budapest támogatja Bécs azon törekvését, miszerint „találkozási pont” legyen Közép-Európa szívében. Az Ausztria és Magyarország közötti viszony tehát teljesen új alapokra került, és az Ausztriával létrejövő kapcsolatok érezhetően megkülönböztethetők a többi nyugat-európai országgal kialakultaktól.

34 Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter 1964. okt. 29–nov. 1. között látogatott Magyarországra.

35 Péter János külügyminiszter 1965. ápr. 7–10. között tartózkodott az osztrák fővárosban.

36 Fock Jenő, aki akkor a minisztertanács első elnökhelyettese volt, és 1964. júl. 23–28. között tartózkodott Ausztriában.

37 A feljegyzés a Magyarországon államosított osztrák vagyon rendezésének kérdését lábjegyzetben foglalja össze, de ezt nem közöljük.

38 Roche bécsi francia nagykövet a jelentésben kihangsúlyozta, hogy a magyar külügyminiszter nagyon elégedettnek mutatkozott a párizsi tárgyalásait illetően. Erre vonatkozó dokumentum: AMAE Série Europe, Sous série Hongrie Dossier 201. Visite en France de Janos Peter (12–13 janvier 1965). Télégramme à l'arrivée. N° 39–41.

B). *Az európai koncepciókra vonatkozó magyar érdeklődés alakulása*

1964 júliusában Fock Jenő, a magyar Minisztertanács elnökének helyettese Bécsben arról beszélt, hogy a két ország között a személyes kapcsolatok új szakasza kezdődik el, és egy Népszabadság-interjúban hangsúlyozta, hogy „hasonlóak a feltételek” a két ország számára: „... két kis, szomszédos közép-európai országról van szó, amelyek gazdasága – nem utolsósorban a hagyományos kapcsolatokra építve – sok területen kiegészítheti egymást.”³⁹

A Kreisky osztrák külügyminiszter budapesti látogatása (1964. október) alkalmából nyilvánosságra került közös nyilatkozat szintén a politikai elemzők figyelmének középpontjába került, mivel a két fél közös felelősségét emelte ki a közép-európai békés és gyümölcsöző együttműködésre vonatkozóan. Ez volt egyébként az első olyan hivatalos magyar nyilatkozat, amelyben a magyarok célzást tettek a földrajzi helyzetükre vonatkozóan, és ezt számos újságban, nyilatkozatban megismételték.

[...] ⁴⁰

Péter úr 1965. januári párizsi útja azt mutatta, hogy a magyarok a reflexiók tekintetében átléptek egy határt, és új szakaszba léptek. Tudjuk, hogy a magyar külügyminiszter Párizsba érkezésekor érdeklődést mutatott De Gaulle tábornok európai koncepciói iránt. Kétségtelen, hogy az *európai Európa* a magyar kormány érdeklődésének a homlokterébe került, de egy meglehetősen bizonytalan megfogalmazásban, bár nem zárható ki, hogy a későbbiekben mégis egy szélesebb horizont felé fog nyitni. Mindenesetre érdekes, hogy az a Magyarország, amely az osztrák–magyar kapcsolatokat a „dunai medence” létére alapozza, összeköttetést teremt az „európai Európa” gondolatával.⁴¹

[...] ⁴²

A budapesti kormány nem mulasztotta el az alkalmat, hogy célzásokat tegyen „Közép-Európára” az osztrák–magyar találkozók során, és Péter úrnak a francia Európa-gondolatok iránti érdeklődése szükségszerűen a táboron belül is felkeltette az érdeklődést a magyar politika iránt. Kádár 1965 februárjában a Parlament előtt így nyilatkozott: „Pedig ezen nincs csodálkoznivaló. [...] Természetes tehát, hogy érdekel bennünket a másik felet vezető elgondolás is. Az osz-

39 Tapasztalataink hozzájárulnak majd a jószomszédi kapcsolatok továbbfejlesztéséhez. Fock Jenő nyilatkozata hazautazása előtt ausztriai látogatásáról. Népszabadság 1964. júl. 29. 3.

40 A feljegyzés ezen részében a Magyar Nemzet 1964. nov. 3-ai és nov. 6-ai cikkeit, ill. a Magyarországot 1964. nov. 8-ai cikkét ismertetik.

41 A Quai d'Orsay által kiküldött körtávirat megtalálható: AMAE Série Europe, Sous série Hongrie Dossier 201. Politique extérieure. Visite en France de Janos Peter (12–13 janvier 1965). Circulaire 1–5.

42 A feljegyzés itt idézi a Magyar Nemzet 1965. jan. 17-ei egyik cikkét.

tályharc nem helyezte hatályon kívül a földrajzi fogalmakat. Aki a térképre néz, egy szempillantás alatt megállapíthatja, mely államok vannak Közép-Európában, s azt is, hogy Európa az Atlanti-óceántól az Urálig, az északi sarkvidéktől a Földközi-tengerig terjed.”⁴³

Az ettől kezdve tett különböző kijelentések – különösen Péter úr hivatalos áprilisi ausztriai látogatásakor – mutatták, hogy a magyarok európai érdeklődése megerősödött. A magyar külügyminiszter Bécsben beszélt első alkalommal a közép-európai országoknak a német-kérdésre vonatkozó konferenciájáról. Hozzátette, hogy Magyarország kész a véleménycserére, melynek az „ideje elérkezett” az érintett európai országokkal azért, hogy megvizsgálják az európai problémák megoldására vonatkozó lengyel, szovjet, keletnémet és francia javaslatokat. Egyértelműen kijelentette, hogy az Európai Közösségre vonatkozó magyar javaslatok nem változtak, és hangoztatta, hogy azt kívánja, hogy az Európai Gazdasági Közösség az európai együttműködés érdekében fejlődjön.⁴⁴ Végül pedig kifejtette a nagykövetségnek Budapesten egy kelet-európai keretekben megvalósuló osztrák–magyar együttműködés lehetőségét, amely egy kommunista és egy kapitalista ország között néhány évvel ezelőtt még teljességgel lehetetlen lett volna.⁴⁵

Péter úr számára az ENSZ közgyűlése előtt október 5-én elmondott beszéde új alkalmat jelentett a tekintetben, hogy széles közönség előtt kifejtse az államok közötti együttműködésre vonatkozó elképzeléseit regionális, pl. közép-európai vagy páneurópai keretek között. A magyar miniszter megállapította, hogy a keleti és a nyugati országok között az utóbbi időben megerősödött párbeszéd a vietnami háború következtében lefékeződött.

Kevéssel korábban, szeptember 18-án Jacquet úrnak⁴⁶ egészen nyíltan kifejtette az európai biztonság problémája miatt érzett aggodalmait. Felidézte azt a véleménycserét, amelyet e tárgyban Zorin úrral⁴⁷ folytatott, illetve Londonban, Bécsben és Prágában is megtárgyalt, és áprilisban Bécsben is kifejtett, vagyis megfelelőnek tartaná azt, hogy először csak három vagy négy külügyminiszter ülne össze az európai biztonság megszervezése tárgyában, amely egy intenzív találkoztól jelentene azért, hogy később egy szélesebb konferencia is megnyílhatson.

43 Kádár János elvtárs beszéde az országgyűlésben. Népszabadság 1965. febr. 12. 3.

44 *Nemes János*: Munkatársunk bécsi telefonjelentése: Befejeződtek a magyar–osztrák tárgyalások. Közös közleményt adtak ki. Népszabadság 1965. ápr. 10. 1.

45 A francia nagykövet erre vonatkozó távirata: AMAE Série Europe, Sous série Hongrie Dossier 201. Visite en France de Janos Peter. (12–13 janvier 1965). Télégramme à l'arrivée. N° 71–72. 1–2.

46 Marc Jacquet közlekedési miniszter 1965. szept. 16–19-ei magyarországi látogatásáról van szó.

47 Valerian Alekszandrovics Zorin (1902–1986) szovjet politikus, diplomata. 1956–1965 között nagykövet Bonnban, majd 1965–1971 között nagykövet Párizsban. Az SZKP KB tagja, külügyminiszter-helyettes.

C) Magyarország „Európa”-politikájának lehetséges céljai

A magyar diplomácia jövőbeli tevékenységére vonatkozóan különböző lehetőségek vannak:

a) Biztosnak tűnik, hogy a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének kérdése Magyarország és a Nyugat között továbbra is központi kérdés marad. Növelni a gazdasági kapacitást, és nyugati segítséggel modernizálni és megerősíteni a technikai gépparkot. Ezek olyan elképzelések, amelyek a többi kelet-európai országban is megfigyelhetők. Nem zárhatjuk ki azonban, hogy ehhez hozzátartozhat az a vágy is, hogy lazítsák a Szovjetuniótól és a többi szocialista táboron belüli országtól való függést. Szintén Magyarország az az ország, amely a politikától független jószomszédi viszonyra hivatkozva igyekszik jó kapcsolatokat ápolni a semleges Ausztriával, amely viszony problémamentes, és így Moszkva azon gyanakvását is mérsékelni lehet, amelyet a nyugati nyitás miatt érezhet. Láthatjuk ugyanakkor azt is, hogy a Budapest által használt, és meglehetősen képlékeny Kelet-Európa és Duna menti Európa fogalmak mögött a Nyugat-Németországgal kialakítandó gazdasági kapcsolatok igénye is meghúzódik.

b) Az az érdeklődés, amelyet a budapesti kormány a szélesebb Európa iránt mutat, másképpen is értelmezhető, és az NDK érdekében kifejtett politikával is magyarázható.

Tulajdonképpen nem tudjuk teljességgel kizárni, hogy az ambíciók és a presztízskérdések mögött, amelyek 1963 után a magyar diplomáciát és személy szerint Péter urat a gazdasági elképzelések mellett jellemzik a szélesebb mozgástér [megteremtése] érdekében, egy, a szovjetekkel előzetesen egyeztetett politika húzódik meg. Az NSZK-val szemben kevésbé ellenséges, mint Lengyelország és Csehszlovákia, és úgy tűnik, hogy ahhoz kevésbé érzelmi és sokkal inkább racionális a viszonya. Nem lehetséges-e az, hogy Magyarország a „szocialista államok” közössége érdekében dolgozik azon cél érdekében, hogy a német problémára hosszú távú megoldást találjon az egyesült Európa keretében? Láttuk, hogy Péter úr teljesen átvette De Gaulle tábornok kijelentéseit a német-kérdésre vonatkozóan, és a lengyelek, a keletnémetek, illetve a szovjetek javaslatai mellett a tárgyalásokon használja [azt], és „a két német állam közötti békeszerződés” szükségességéről beszél.⁴⁸

c) A magyarok Bécs és Brüsszel közötti tárgyalásokra vonatkozó reakcióinak változása Ausztriának a Közös Piacba történő belépéséről szintén azt mutatja, hogy Budapest milyen érdeklődést mutat az Európai Gazdasági Közösség irányába, és ezt az utóbbi időben meglehetősen érezteti is. Ez a tendencia jól megfigyelhető akkor, ha megvizsgáljuk az egymás után elhangzó magyar és a szovjet kijelentéseket Ausztria és az Európai Gazdasági Közösség közeledésére vonatkozóan. Az Izvesztyija 1965. február 22-én megismételte Ausztria felé a szigorú figyelmeztetést, Péter úr azonban áprilisban Kreisky úrnál nem ellenezte ezt az osztrák tervet, de annak megvalósítását a távoli jövőben tartotta elképzelhetőnek.

48 Nemes J.: i. m. 1.

Nyíltan megfogalmazta, még az újságírók előtt is, hogy „... feltételezhető, hogy az Európai Gazdasági Közösség magatartása igazodni fog az összeurópai együttműködés érdekeihez, mert a diszkriminációs politikát az európai együttműködés fejlődése idején nem lehet sokáig fenntartani.”⁴⁹

d) Ezek a különböző magyarázatok minden valószínűség szerint egyenként magukban hordozzák az igazság egy részét. Mindegyik a szovjetek Németországra vonatkozó politikájához kapcsolódik, és a magyar vezetők is azon vannak, hogy az európai gondolatok mentén megtalálják a számításait, és a Nyugat- és Kelet-Európa között kialakuló párbeszéd támogatása révén megsokszorozzák a kapcsolataikat és a cseréiket, amelyek révén megnövelhetik a saját mozgásterület is.

Bár Magyarország tisztábban érdeklődik Európa és a nyugat-európai nagyhatalmak, illetve a Közös Piac irányába, mégsem lehet elvárni tőlük [a magyaroktól] azt, hogy „román módon” politizáljanak, ami összeütközést jelentene számukra a Szovjetunióval. Ez egy teljesen hibás helyzetértékelés lenne. Az összes politikai szinten a magyar rendszer egyik fő gondja az, hogy fenntartsa Moszkvával a jó kapcsolatokat: „... minden külpolitikai, diplomáciai lépésünk alkalmával – jelentette ki Péter úr januárban – a megbonthatatlan szovjet–magyar barátságot tartjuk szem előtt. Külpolitikánk sarkalatos kérdése volt és marad: ápolni a testvéri barátságot, erősíteni a bennünket összefűző politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat.”⁵⁰

A magyar politikában tehát semmi nem mutatja azt, hogy Budapest változtatna a politikáján, de első alkalommal gondolhatjuk azt, hogy ez az alapvető politikai irány nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Magyarország azon legyen, hogy más kapcsolatokat is kialakítson. A változás tehát lényeges és megéri azt, hogy foglalkozunk vele.

[Aláírás nélkül.]

Archives de Ministère des Affaires Etrangères (= AMAE) Série: Europe, Sous série: Hongrie: Dossier 201. Visite en France de Janos Peter (12–13 janvier 1965). De la Hongrie et les idées européennes. p. 1–14. Géppel írt feljegyzés.

49 I. h.

50 A Népszabadság interjúja Péter János külügyminiszterrel a magyar–szovjet barátságról, a varsói tanácskozásról, az ENSZ-ről, francia és amerikai kapcsolatainkról, a külföldi utazások jelentőségéről. Népszabadság 1965. jan. 31. 5.

III.

Raymond Gastambide nagykövet és Kádár János beszélgetése

1966. február 11.

Korlátozott terjesztésre

Érkezett távirat

Budapest, 1966. február 11. 18^h 17.Fogadva: 1966. február 12. 23^h 38.

N° 98–103

Ma reggel egy hosszú beszélgetésem volt Kádár úrral, amely során nagyon nyíltan fogalmazta meg a helyzetértékelését.

Kétségtelen – mondta –, hogy országaink két egymással ellentétes táborhoz tartoznak, és politikai elképzeléseink teljesen eltérőek. Meg kell azonban találni minden alkalmat, ami az együttműködés lehetőségét szolgálja. Mindenekelőtt, ismételte többször is, meg kell őriznünk a [szövetségi rendszerünk iránti] elkötelezettségünket és pártatlanul kell figyelni a helyzetet és az eseményeket. Magyarország a múltban gyakran rosszindulatnak volt kitéve, de lényegében nincs semmi, ami megakadályozná, hogy országaink megértsék egymást és kedvező szakaszba lépjünk a francia–magyar kapcsolatok fejlesztése területén.

Az MSZMP első titkára ezután különböző problémákkal kapcsolatban fejtegette ki álláspontját.

Németország: Nézeteink több pontban eltérnek e kérdésben, de a magyar kormány egyetért De Gaulle tábornok „Európára” vonatkozó kijelentéseivel.

Vietnam: Itt az álláspontunk szintén közel áll egymáshoz, de nem igazán látjuk, hogy jelenleg hogyan lehetne ebben a térségben a békét megteremteni.

Külkereskedelem: Magyarország azon keleti országok csoportjába tartozik, amely számára a külkereskedelem az életet jelenti, és a források 35%-a ebből származik.

Az országnak nagy mennyiségű terméket kell importálnia, amelynek egy részét Nyugat-Európából szerzi be.

Természetesen elsősorban a kereskedelemről és az érdekekről van szó.

Néha a politika egy kissé összekeveredik a gazdasággal és Budapest szeretné növelni a kereskedelmét Franciaországgal. Kádár úr nagyon reméli, hogy a kereskedelmi egyezmény jó feltételekkel kerül aláírásra. A magyar kormány szeretné így elkerülni azt, hogy az a Nyugat-Németország, amellyel semmilyen politikai kapcsolatot nem ápol, ne kerüljön viszonylagos monopolhelyzetbe. Kérte ebben a segítségünket.

Ezután egy hosszú előadás következett a belpolitikai helyzetről. Gyakran rosszul ítélték meg Magyarországot, és néha kiközösítéssel sújtották, ami a későbbiekben az ellenkezőjére változott, mivel a tárgyilagos megfigyelők úgy értékelték, hogy sok kritika igazságtalannak bizonyult. A legutóbbi gazdasági refor-

mok során néhány nyugati azt híresztelte, hogy tömeges letartóztatások vannak az országban, hogy a nép csaknem fellázadt, és maga a párt is megosztott.

Természetesen a közvélemény nem elégedett azzal, hogy a megélhetési költségek növekedtek, és volt ellenérzés is, de semmi sem igazolja az erre vonatkozó [eltúlzott] híreszteléseket.

A magyarországi helyzet stabil, és a kormány kiemelt figyelmet fordít az ország gazdaságának fejlesztésére.

A magyar diplomácia:

Eltételezve az 1956-os nagyon kínos helyzettől, Magyarországnak most sikerült visszazereznie a helyét a nemzetközi színtéren, és folytatja az ebbe az irányba kifejtett tevékenységét.

A tárgyalásunk során Kádár úr arra törekedett, hogy országának a rossz megítélésén változtasson. Úgy akart bemutatkozni, mint amilyennek saját magát értékelte, de láthatóan félve a meg nem értéstől. Saját magát számtalan alkalommal „realistának” mutatta be, de nem kevés nosztalgiával és idealizmussal emlékezett vissza a gyerekkorára. Egy „tisza”, emberséges ember benyomását keltette. Talán ez az ellentmondás azzal magyarázható, hogy egy olyan kellemetlen emléket őriz, amely meghatározza az országához fűződő viszonyát, de úgy tűnik, minden akadály ellenére mégis megtartotta hitét abban az eszmében, amelyet őszintén vall.

Gastambide

AMAE Série Europe, Sous série Hongrie Dossier 204. Relations politiques entre la France et la Hongrie Télégramme à l'arrivée. p. 1–3. Géppel írt távirat.

IV.

Maurice Couve de Murville külügyminiszter
és Kádár János tárgyalása

1966. július 30.

Jelen vannak:

Péter János

Gastambide

Szilágyi⁵¹

De Beaumarchais⁵²

Valkó⁵³

Puaux⁵⁴

51 Szilágyi Béla (1908–1995) politikus, külügyminiszter-helyettes 1963–1970 között.

52 Jacques Delarue Caron de Beaumarchais (1913–1979) jogász, politológus 1942-től diplomáciai szolgálatban, 1965–1972 között a Politikai Igazgatóság vezetője.

53 Valkó Márton (1911–1995) politikus, gazdasági vezető, 1964–1968 között Magyarország párizsi nagykövete, 1957–1965 között az MSZMP KB póttagja, ill. tagja.

54 François Puaux (1916–1996) bölcsező, 1942-től diplomata, az Európai osztály vezetője.

Kádár úr: Megkaptam az információkat azokról a megbeszélésekről, amelyek tegnap és tegnapelőtt folytatott a magyar kormány tagjaival, akik tájékoztattak arról a szívélyes párbeszédéről, amelyet Önnel folytattak.⁵⁵

Üdvözlöm ezt, örömmel köszöntöm Önt, és elégedett vagyok, hogy Budapesten láthatom. Azt gondoljuk – és ezt gondolom személyesen is –, hogy a budapesti útja nagyon fontos, és ugyanezt gondoljuk Péter úr 1965 elején Párizsba tett útjáról, amely gyümölcsöző véleménycserének adott helyet a bilaterális és a multilaterális területen egyaránt.

Az Ön látogatása során ebben a helyzetben még inkább, mint Péter úr párizsi utazása alkalmával, az európai problémák megoldásának a kérdése került a középpontba. Önök számos európai szocialista országgal fejlesztették a kapcsolataikat. Nagyra értékeljük ebben a vonatkozásban a politikájukat. Emlékeztetem minden dicsekvés nélkül, hogy már jeleztük, mikor Péter úr Párizsba ment, és elmondtuk érdeklődésünket az európai kérdések iránt. Az összes szocialista ország közül mi voltunk az elsők, akik kifejtették álláspontunkat ebben a kérdésben. Mi magyarok, mi is európaiak vagyunk.

A magyar vezetők értékelik a francia külpolitika törekvéseit, amikor az nyilvánosságra hozta az elképzeléseit az európai béke és enyhülés megerősítése érdekében. A bilaterális kapcsolatok tekintetében egyetértünk Önökkel abban, hogy meg kell erősíteni azokat a politikai, a gazdasági és a kulturális kapcsolatok vonatkozásában egyaránt. Amikor első alkalommal találkoztam a nagykövetségkel, mondtam neki, hogy az a tény, hogy országaink ellentétes katonai tömbhöz tartoznak, nem akadályozza meg azt – a realitások talaján maradván –, hogy kicseréljék álláspontjukat és közös nevezőre jussanak.⁵⁶ Azt mondtam neki, hogy a politikai és kulturális kapcsolatainknak szoros gazdasági kötelékeken kell alapulniuk.

A külkereskedelem ugyanis nagyon nagy szerepet játszik a magyar gazdaságban, nemzeti jövedelmünk egyharmadát adja. Külkereskedelmünk egy része a nyugati országokkal zajlik, és szükségünk van arra, hogy kereskedelmi kapcsolataink legyenek ezekkel az országokkal, ami nem érzelmi kérdés a számunkra. Mindenkinek szüksége van arra, hogy eladjon és megvásárolja azt, amire szüksége van. A kereskedelmi kapcsolatoknak azonban politikai aspektusai is vannak.

Ebben a vonatkozásban nem támogatjuk Nyugat-Németország politikáját, és nem értem, hogy Franciaország, Nagy-Britannia és más nyugati országok miért engedik meg Nyugat-Németországnak, hogy közeli kapcsolatot tartson fenn Kelet-Európa országaival. Noha politikai kapcsolataink Nyugat-Németországgal nem léteznek, mégis vannak szoros gazdasági kapcsolataink. Franciaországnak

55 Péter János 1966. júl. 28-án tárgyalt a francia külügyminiszterrel, az erről készült jelentést Kádár János 1966. júl. 29-én látta. A francia külügyminisztert júl. 29-én Kállai Gyula miniszterelnök is fogadta.

56 Utalás Pierre Francfort nagykövettel 1964. jan. 24-én folytatott megbeszélésére. Erre vonatkozó dokumentum: AMAE Série Europe, Sous série Hongrie Dossier 169. Politique extérieure. Lignes politiques, programmes, déclarations. Entretien avec M. Kadar. p. 1–10. N° 39/Eu.

és a nyugati országoknak el kellene gondolkozniuk ezen, és le kellene vonniuk a következtetéseket.

A közép-európai helyzet nem az, ami negyven évvel ezelőtt volt. Később a két háború között a francia kormány létrehozta a Kisantantot, és ajándékként adta Magyarországot Németországnak. Ez a politika nagyon sokba került Magyarországnak, és Franciaország érdekét se szolgálta, mivel Franciaországnak nem volt érdeke az, hogy Magyarországot Németország karjaiba taszítsa. Ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni, és ezért jelentettem ki a nagyköveteknek, hogy szeretnénk Nyugat-Németországon kívül is fejleszteni kapcsolatainkat a nyugati országokkal.⁵⁷

Általánosabb értelemben értékeljük De Gaulle tábornok és a francia kormány külpolitikai koncepcióit, amelyeket üdvözlünk. Ezek megfelelnek Európa és a francia nemzet érdekeinek, és ezért örülünk nagyon annak, hogy Ön Budapestre jött. Még ha a látogatása nem is eredményez konkrétumokat, mégis mutatja azt, hogy hogyan fejlődhetnek az országok kapcsolatai az általános európai enyhülésnek köszönhetően.

1960-ban én vezettem a magyar delegációt az ENSZ közgyűlésére. Delegációnk közvetlenül Önök mögött foglalt helyet az ülésteremben. Értékeltem az Önök delegációjának aktivitását, és azt, ahogy kapcsolatokat építettek ki a többi delegációval. Ez volt a benyomása a kollégámnak is.

Couve de Murville úr: Az Ön legutóbbi megjegyzése azt mutatja, hogy szükség van arra, hogy kimutassuk érdeklődésünket az ENSZ munkája iránt, mint ahogy azt gyakran hangoztatjuk. Az ENSZ-ben tárgyaltam Péter úrral, és egyetértünk annak általános működéséről és szerepéről, és arról, hogy mit kell csinálnia. Szeretném hangsúlyozni, hogy mennyire örülök annak, hogy Magyarország és az Ön kormányának a vendége lehetek.

Örülök annak a lehetőségnek, hogy megismerhetem az országát, és szabadon kifejtethetem véleményemet a közös problémákról.

Ön úgy beszélt, ami felkeltette az érdeklődésemet az országaink kapcsolatára vonatkozóan. Igaz, hogy sok mindent kell még tenni e tekintetben, a múlt és a jelen miatt egyaránt. Sajnálatos tényt jelent számunkra, hogy a kapcsolatainknak nincsenek történelmi hagyományai, és sohasem volt közvetlen kötődés Franciaország és Magyarország között, noha mindig is volt kölcsönös szimpátia egymás irányába. Különösen a kulturális kapcsolatok és az ideológia terén. Gondolok itt a 19. századra. Politikai értelemben viszont sohasem volt kapcsolata Franciaországnak Magyarországgal. Az első világháború előtt az Osztrák–Magyar Birodalommal voltak kapcsolataink Bécsben, a két világháború között a helyzet nehéz volt. Nekünk, franciáknak nagy felelősségünk volt abban, hogy ez a birodalom szétbomlott, és az érdekünk az volt, hogy csak az utódállamok egy részével kössünk szövetséget. Ez volt a Kisantant politikája, ami történelmi érzelmekre alapozódott, és ami végül is nem igazán szerencsés módon fejeződött be. Ez az oka

⁵⁷ Ld. előző dokumentum.

annak, hogy az új Magyarországnak nincs sok kapcsolata Franciaországgal. A háború utáni felfordulások, a vasfüggöny, a hidegháború mind-mind szerepet játszottak abban, hogy ez a távolság megmaradjon.

Ennek következtében a két világháború között Németország különleges kapcsolatokat épített ki Magyarországgal a politika és a gazdaság területén, mint ahogy a többi közép-európai országgal is. Ma már azonban más a helyzet. Először is azért, mert a mostani helyzet teljesen eltér a két világháború közöttitől, másrészt a második világháború után az európai és a világhelyzet is megváltozott, amit a fiatalságunk is megismerhetett. Európa már nem a világ közepe, és léteznek nagyhatalmak, mint az Egyesült Államok, és egyszer talán Kína, illetve Oroszország, ha az ázsiai részét is figyelembe vesszük. Az európai országok dekolonizálódtak, ami azt jelenti, hogy elveszítették a birodalmaikat. Ezen utóbbi tény kihat Franciaország politikai orientációjára.

Az európai országok már nem tehetik meg azt, hogy következmények nélkül háborút folytassanak egymással. A kérdés már nem az, hogy megtudjuk, hogy az európai országok közül melyik képes vezető szerepet játszani. A probléma jelenleg az, hogy az Európán kívüli országok akarnak dominanciát szerezni Európában. Franciaországban nagy figyelmet szentelünk ennek az új helyzetnek. A helyzetből következően szükséges, hogy új kapcsolatokat hozzunk létre az európai országok között, mivel Európán belül és – bizonyos mértékben – Európán kívül is ugyanazok a problémáink. Ez az új helyzet jelen pillanatban egybeesik egy olyan hangulattal, amely nagyon eltér attól, ami húsz évvel ezelőtt, a háború vége után jellemző volt. Ez az idő elmúlt, a dolgok stabilizálódtak, a „fait accompli” el lett fogadva. Mindenhol nagy a vágyakozás az enyhülésre, a békére, a hidegháború befejezésére és a nehézségek oldására, amelyek egy komolyabb válságot eredményezhetnek. Az ideológiai aspektus túlhaladottá vált. Mindenki elfogadja, hogy a rendszer belső felépítése nem befolyásolja a külkapcsolatokat, és így nincs akadálya annak, hogy a szocialista és a kapitalista országok között jó kapcsolatok alakuljanak ki. Ezenfelül minden változik, még a rendszerek is. Franciaország a kapitalista országokhoz tartozik, de a gazdaságban nagy részben szocialista alapokon áll. Ami a szocialista országokat illeti, ezek gazdasági reformokat terveznek, amelyek megváltoztatják a dolgokat. Nincs tehát akadály azok számára, akik azon vannak, hogy a keleti és a nyugati országok között a kapcsolatok fejlődjenek. Tehát az enyhülést kell elősegíteni! Ez az egyedüli, ami ebbe az irányba visz minket, és lehetővé teszi azt, hogy megvitassuk a nagy problémákat és megpróbáljuk egyszer megoldani azokat.

Hozzáteszem, és ezt Ön is tudja, hogy ezt a hangulatot tapasztaltuk Moszkvában, és ezt a gondolatot a szovjet vezetők is nagy részben osztották. Ezt a közhangulatot fejezte ki a szovjet-francia nyilatkozat, ami nagy megelégedéssel töltött el minket.⁵⁸

Ezen a képen azonban vannak árnyékok. Mindenekelőtt az Egyesült Államok politikája, amivel elégedetlenek vagyunk, mivel egy sajnálatos háborúhoz

58 Utalás De Gaulle elnök 1966. jún. 20–júl. 1. közötti szovjetunióbeli utazására.

vezetett Vietnamban. Ez a háború komoly következményekkel van az amerikai politikára, az amerikaiak Európa-politikájára is, kihat az amerikai befolyásra néhány európai országban, és kihatással van az Egyesült Államok és a Szovjetunió kapcsolataira is. A másik kérdés Németország. Itt egy alapvető problémáról van szó, és Európa jövője függ attól, hogy mi lesz Németországgal. E probléma megoldása nem könnyű, és nem fog gyorsan menni. Sok időre, türelemre és bátorságra van szükség. Ha a helyzet enyhül Európában, és ha új kapcsolatok alakulnak ki a kontinensen, a problémák talán megoldódnak. Ez a folyamat természetesen nagyon függ magától Németországtól, de itt szintén nagyon sok időre lesz még szükség.

Szerencsére Európában nincs közvetlen krízisveszély, tehát van elegendő időnk. A várakozás közben azonban élni kell, és a magunk részéről azt szeretnénk, hogy olyan kapcsolatok alakuljanak ki – különösen Magyarországgal –, amelyek, azon okok folytán, amiket előbb említettem, eltérnek a múlttól, és a gazdasági kapcsolatok is beleértődnek. Az a helyzet, amivel itt találkoztunk, nagymértékben hasonlít ahhoz, amit máshol, pl. Lengyelországban, Csehszlovákiában, Romániában láttunk. Vagyis Németország nagyon hosszú ideig és érthető okok folytán bizonyos monopóliumot élvezett, ami politikai okra volt visszavezethető, de a földrajzi közelség és a nyelvi azonosság (Közép-Európában a mérnökök főképpen németül beszélnek), illetve az, hogy Németországnak nem voltak gyarmatai, azt eredményezték, hogy nem érdeklődött igazán az Európán kívüli ügyek iránt. A terjeszkedés iránti vágya így inkább a szomszédai felé irányult, főképpen a legkisebbek felé, akik legkevésbé tudtak ellenállást kifejteni. Meg kell próbálni azt, hogy ezen a helyzeten változtassunk, mivel ez nem megfelelő. Itt és most ennek [a változásnak] érkezett el az ideje, és mindannyian ezt kell, hogy csináljuk.

Kádár úr: Köszönöm Önnek az előbb kifejtett, nagyon érdekes és hasznos helyzetértékelést. Szeretnék azonban újra foglalkozni néhány gondolatával.

Ami az amerikaiak vietnami politikáját jelenti, nem lenne haszontalan, ha erről hosszabban beszélnék, mivel a véleményünk és a helyzetértékelésünk nagyban közel áll egymáshoz. Mindenekfölött azért, mert úgy értékeljük, hogy a helyzet nagyon veszélyes.

Nagyon világosnak és teljesen elfogadhatónak tartom azt, amit előbb Franciaország Európa-politikájáról mondott. Személyesen is azt gondolom, hogy a francia kormány nagyon világos következtetést vont le az európai helyzetből, és számot vetettek azzal, hogy az európai problémák jelenleg megoldásra várnak. Ami a német probléma megoldását jelenti, nagyon sok kérdésben azonos a véleményünk, ha nem is mindenben, de talán ez természetesnek is mondható. Minden egyes kérdés megoldható a realitások talaján, de azt is biztosan lehet állítani, hogy a német probléma nem oldható meg rövid távon. Sok türelemre van szükségünk, de a jó úton kell haladnunk, és nem a rosszon. Úgy gondoljuk, hogy az európai probléma megoldása a német nép érdekét is szolgálja, ami azonban azt is jelenti, hogy el kell kerülni a németek háta mögötti megegyezést.

Az országoknak szükségük van – függetlenül a rendszerük belső felépítésétől – az együttműködésre és a kapcsolatok fejlesztésére. Ami Magyarországot illeti, szeretném hozzátenni, hogy nemzetközi jogi szempontból nézve országaink ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, de mégsem egyenlők, mivel a lehetőségeink eltérnek egymástól.

Amikor értékeljük a helyzetet, amely a külpolitika terén megnyílt, számba vesszük a lehetőségeket is. Az ENSZ-ben Magyarországot hosszú ideig úgy kezelték, mint egy űzött vadat, de ez a szakasz már befejeződött. Azt gondoljuk, hogy Magyarország, ami a nemzetközi kapcsolatokat illeti, ugyanazokkal a lehetőségekkel rendelkezik, mint a többiek. A tény az, hogy ez egy kicsi ország, tízmillió lakossal, ami meghatározza a lehetőségeket. Számos nemzetközi szervezet tagjai vagyunk, így a Varsói Szerződésnek és a KGST-nek is. Magyarországnak van bizonyos szerepe és bizonyos felelőssége, a határok és a lehetőségek keretein belül, és szükségét érezzük annak, hogy a népek és az országok közötti együttműködést támogassuk. Különös tekintettel Franciaországra, amellyel számos problémában megegyezésre jutottunk. Támogatjuk a kapitalista és a szocialista országok közötti együttműködést. Bizonyára már hallott hasonló kijelentéseket Moszkvában és más szocialista országban, amikor azonban a békés egymás mellett élésről beszélünk, keressük a normális kapcsolatok lehetőségét a kapitalista és a szocialista országok között, és a kölcsönös érdekek alapján álló kapcsolat-építést, illetve az együttműködés fenntartását. Ez nem taktikázás a részünkről, hanem valóban ezt akarjuk! Számunkra ez nem jelent problémát, mivel ez az a politika, amelynek az alapján a jövőben dolgozni szeretnénk. A magyarok nem kevésbé hazaszeretőek, mint mások, és úgy gondoljuk, hogy az a politika, amit előbb kifejtettem, a népünk érdekét szolgálja. Megismétlem, hogy ez nem egy átmeneti politikát jelent a részünkről, hanem egy hosszú távú elképzelést, amit Önöknek is figyelembe kell venni.

Ami a kétoldalú kapcsolatainkat jelenti, ezek fejlődnek, ha fejlesztjük a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatainkat. Említettem a történelmi tényezőt, amit Ön is megismételt. Elmondhatom, hogy a Központi Bizottságban senki sincs, aki franciaellenes kijelentést tenne. Éppen ellenkezőleg, úgy értékeljük, hogy a kapcsolataink megerősödése nem lehet átmeneti állapot, és úgy ítéljük meg, hogy a két minisztérium közötti kapcsolatok létrehozása hasznos lehet mindkét kormány számára. Személyesen azt gondolom, hogy kapcsolataink jelenlegi állása barátinak mondható. Számos kérdésben egyetértünk, csak egyben nem, de arról újra beszélhetünk. Erre számos lehetőség áll a rendelkezésünkre, pl. a külügyminisztériumok, nagyköveteink. Használni kell ezeket, mivel gyakran, amikor két ország véleményt cserél a hivatalos tárgyalási helyeken kívül, a dolgok könnyebbé válnak. Kívánom, hogy a francia politika sikeres legyen, főképpen azokban a kérdésekben, amikben közös nevezőn állunk, és ezekből sok van.

Személyesen nagyra értékelem azt, ahogy Franciaország a vietnami és az algériai problémát megoldotta. Mély benyomást kelt az, ahogyan Önök Algériával túlléptek a forró háborún és normalizálták a kapcsolataikat, és ahogy Franciaország nemzetközi tekintélye megerősödött. Nagyon gyakran, amikor a vietnami

problémáról beszélünk, említjük az Egyesült Államok tekintélyét. Biztos, hogy a háború befejezésére vonatkozó döntés nem volt könnyű a francia kormány számára Vietnamban. Talán Franciaország tekintélye és befolyása egy kicsit csorbát szenvedett, de ha a dolgok mélyére tekintünk, láthatjuk, hogy Franciaország tekintélye Ázsiában most megerősödött. Ha emlékeztetünk erre a tényre, nem felszakítjuk a behegedt sebeket, hanem csodáljuk azt a módot, ahogy a francia kormány rendezte a problémáit. Ha francia lennék, elmondanám a NATO-ban az amerikai szövetségeseimnek, hogyan kell véget vetni a vietnami háborúnak.

Couve de Murville úr: Nem mondhatják, hogy ezt nem mondjuk nekik.

Kádár úr: Önöknek joguk van erre.

Nagyon szeretném folytatni ezt a megbeszélést, de már túlléptünk azon az időn, amit a Külügyminisztérium tervezett. Elnézést kell kérnem, hogy nem használtam diplomatikus kifejezéseket, és nyíltan fejeztem ki a gondolataimat. Szükséges, hogy foglalkozzak időnként a diplomáciával, és ilyenkor igyekszem emberi és közvetlen hangon fogalmazni.

Sok sikert kívánok az útjához!

Couve de Murville úr: Köszönöm és nagyon érzékenyen érintettek a javaslatai, illetve az a baráti hangvétel, ahogy a társalgásunkat folytattuk. Ez lényegesen növelte az értékét. Azt hiszem, hogy megértettük Magyarország helyzetét és politikáját. Önöknek konkrét elképzeléseik vannak Franciaország helyzetéről és politikájáról. A saját lehetőségeink alapján fejleszthetjük a kapcsolatainkat, ugyanazon feltételekkel.

Teremtsük meg a külügyminisztériumaink közötti kapcsolatot a kormányainkon keresztül, és dolgozzunk jobban a közös érdekeinkért és Európa érdekeiért. Nagyon érzékenyen érintett az, amit a francia politikáról általában mondott, és különösen a franciák vietnami és algériai politikájáról. Ez valóban nem volt könnyű!

[Aláírás nélkül.]

AMAE Série Europe, Sous série Hongrie Dossier 202. Visite en Hongrie de MM. Couve de Murville 28–30 juillet 1966. Entretien entre M. Couve de Murville et M. Kadar, Premier Secrétaire du Comité Central du Parti Socialiste Ouvrier Hongrois, 30. juillet 1966. p. 1–11. Géppel írt tárgyalási jegyzőkönyv, tisztázat.

V.

De Gaulle elnök és Fock Jenő
miniszterelnök tárgyalása

1968. március 29.

Tárgyalás De Gaulle tábornok és Fock Jenő, a magyar Minisztertanács elnöke között, Elysée-palota, 1968. március 29.

Rövid üdvözlő kijelentések után De Gaulle tábornok örömét fejezte ki arra vonatkozóan, hogy a történelmi múltból fakadó ellentétek ellenére a két ország közeledni kezdett egymáshoz. Aláhúzta, hogy ez az ellentét olyan konfliktusok következménye volt, amelyekbe mindkét ország belekeveredett. A közeledés érdekében azonban új kapcsolatok kiépítését kívánja a két ország számára.

Fock úr: Megköszöni, hogy De Gaulle tábornok fogadta őt, és pontosítja, miszerint a két ország között mindig volt összhang. A francia–magyar barátság mindig is létezett, és a haladás emberei Párizsra vetették a tekintetüket, még akkor is, ha a politikai kapcsolatok nem a magyarok vágyainak megfelelően alakultak. A kulturális kapcsolatok, pl. az írók között, mindig is nagyon fejlettek voltak. A jelenlegi találkozó annak a ténynek is köszönhető, hogy hasonló a véleményünk a világ békéjére és az európai biztonság kérdésére vonatkozóan. A magyar politikai közvélemény figyelemmel kíséri Fock elnök [miniszterelnök] útját, és nagy megtiszteltetés, hogy De Gaulle tábornok is fogadja őt. Minden művelt ember a világon ismeri a Tábornok múltját és életét. Nálunk, a második világháború folyamán nagyon bátorítóan hatott az, hogy a londoni rádióból hallhattuk De Gaulle tábornok hangját. Két rádió volt, ami bátorságot adott az ellenállásnak: London és Moszkva.

Az alapvető kérdésekben a véleményünk hasonló, és Fock elnök hozzáteszi: örömmel vette tudomásul ezt az összhangot itt Franciaországban a mérnököknél és a gyárakban, amelyeket meglátogatott. Nagy örömmel állapította meg, hogy francia részről őszintén akarják a Magyarországgal történő együttműködést.

De Gaulle tábornok: Kijelentette, hogy az első világháború után Magyarország irányába kemények, túlzottan is kemények – trianoni szerződés – voltunk. Ez az osztrák–magyar birodalommal szembeni ellenséges viszonyból, és a Franciaországban meglévő szláv befolyásból következett. A második világháború alatt Magyarország – sajnálatos módon – az ellenséges táborba keveredett, így tehát megvannak az okai annak, hogy a két ország közötti kapcsolatok megszűntek. Azonban most olyan együttműködést kell kialakítani a két ország között, amelyek már túlmutatnak a formális kapcsolatokon. Gazdasági vonatkozásban Magyarország nagyon fejlődik. A kérdés tehát számunkra az, hogy számba vegyük, hogy miben és miért működünk együtt.

Fock úr: Nagyon örülök annak, hogy De Gaulle tábornok úr kimondta azt, amit én sokkal nehezebben tettem volna meg. Az első világháború után Franciaország minket a németek karjába lökött, amikor éppen csak kiszakadtunk az osztrák–magyar birodalomból, de a haladás képviselői mindig Franciaországra tekintettek. A mostani utam itt ennek egyenes következménye. Ezekről a kérdésekről már beszéltünk, és fogunk is még róluk beszélni. Általánosabb értelemben a véleményünk azonos Vietnam és a Közel-Kelet tekintetében, ezért azt szeretném, hogy ezekről most ne beszéljünk. Az „európai Európa”-konceptió az, ahol a véleményünk eltér egymástól. Úgy gondoljuk, hogy ezt a koncepciót veszély fenyegeti. Különösen a német-kérdés tekintetében tér el egymástól az álláspontunk, de lényegében csak a másodlagos kérdésekben. Megegyezünk abban, hogy meg kell erősíteni magunkat a német revansizmussal szemben, de ami a jelenlegi német kormány politikáját illeti, értékeljük a német kormány tevékenységének a változásait. Nem ismerem személyesen a Szövetségi Köztársaság vezetőinek jelenlegi politikáját. Nem tudom tehát megítélni azt, de ami a kormányt illeti, azt hiszem, hogy nem tanultak a múltból. Biztos, hogy nehéz levonni a megfelelő következtetést egy olyan háború után, amit elvesztettek, de az európai biztonság megkövetelné azt, hogy a németek ezt elfogadják. Számunkra a kérdés az, hogy a németek mikor és hogyan fogják levonni a szükséges következtetéseket. Egyébként a Szövetségi Köztársaság az első helyen van a nyugati kereskedelmi partnereink között. Kapcsolatokat tartunk tehát velük, ez azonban ellentmondásban van a politikai kapcsolatokkal. A Német Szövetségi Köztársaság nem képes elismerni az Odera–Neisse-határt, amit De Gaulle tábornok már régen megtett.⁵⁹ Nagyobb bátorság kellene tehát a német kormány részéről, és azt is mondhatnánk, hogy Németország részéről valóban egy újabb politika kellene Kelet-Európa irányába. Néhányan azt mondják, hogy túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítunk az új német fasizmusnak, de ugyanezt mondták, mielőtt Hitler a hatalomra jutott. Azt mondták, hogy a pártja nem volt jelentős és csak a sörivókat képviselte. Egy magyar mondás viszont azt mondja, hogy akit a kígyó megmarta, a siklótól is fél.

De Gaulle tábornok: Megértjük azt az érdeklődést, amit Magyarország a német-kérdés iránt mutat. Franciaország ebben a kérdésben rendkívüli módon érdekelt, mivel Németország a szomszédunk. Jelenleg azonban Németország legyőzött, kettéosztott, függetlenségétől megfosztott ország. Politikai értelemben az Egyesült Államoktól függ, míg gazdasági értelemben természetesen nagy fejlődésen ment keresztül, de jelen körülmények között nem veszélyes. Meglehetősen szoros kapcsolatot tartunk vele, de csak azért, mert nem jelent veszélyt. Ha az lenne, akkor gondot jelentene a számunkra is. Jelenleg azonban nem az, mert Németország nem rendelkezik önmagával. Semmit se tehet, tehát nem tehet semmi rosszat se. A kérdés azonban az, hogy hogyan változik, és azért, hogy a jövőben se váljon veszélyessé, szoros kapcsolatokat tartunk fenn vele. Mindazonáltal Németország tudhatja, hogy ha eltávolodna tőlünk, akkor ez veszélyt jelentene a számára

⁵⁹ De Gaulle elnök 1959. márc. 25-ei sajtókonferenciáján elismerte a német keleti határokat.

is. Szükséges tehát, hogy egy általános megegyezést hozzunk létre Európában, beleértve ebbe a Szovjetuniót, Magyarországot, Lengyelországot stb. azért, hogy rendezzük a német-kérdést. Ebben azonban magának Németországnak is részt kellene vállalnia, mivel semmilyen rendezést nem lehetne megvalósítani nélküle.

Íme azok az alapvető kérdések, amelyeket rendezni kell: a határok kérdése, meg kell akadályozni azt, hogy Németország atomfegyverekhez jusson, állandó kapcsolatokat kell létrehozni Kelet- és Nyugat-Európa között azért, hogy Németország körbe legyen kerítve. Németország két országot, de egy nemzetet jelent. Ezen két ország számára kell találnunk „modus vivendi”-t az egyesült Európa keretében. Ami a mostani helyzetet illeti, megállapíthatjuk, hogy ez ebben a formában hosszú ideig eltarthat. Részünkről nem harcolunk Németországgal azért, hogy egyesüljenek, és nem sürgetjük az egyesülésüket. El kell azonban kerülni azt, hogy Nyugat-Európa amerikai hegemonia alá kerüljön, és ezért egy egyesült Európára van szükségünk.

Fock úr: Értjük a franciák németekre vonatkozó koncepcióját. Elnök úr két német államról beszélt, de az kellene, hogy a Szövetségi Köztársaság is számot vessen ezzel. Ebből a szempontból lényegtelen, hogy az NDK-t tartjuk demokratikusabbnak a két német állam közül. Amint a Szövetségi Köztársaság elismerné ezt az államot, mi is diplomáciai kapcsolatokat létesítenénk vele.

Engedje meg elnök úr, hogy egy rokonszenvesebb kérdésre helyezzük a hangsúlyt. A magyar kormány szeretné Önt meghívni Magyarországra, és nagyon örülnének annak, ha elfogadná ezt a meghívást. Van azonban egy másik oka is annak, ami miatt a magyar kormány elküldte ezt a meghívót: el szeretnénk törölni a két világháború és a múltbeli rossz kapcsolatok emlékét, és megerősíteni azt [a szándékot], hogy ezen háborúk után az országaink megerősítik a kapcsolataikat.

De Gaulle tábornok: Köszönöm Önnek a meghívást, már voltam Lengyelországban, májusban megyek Romániába, voltam már a Szovjetunióban is. Nem tudom, hogy mikor, és azt sem, hogy hogyan tudok eleget tenni a meghívásuknak, de elfogadom azt.

Fock úr: Tudom, hogy De Gaulle tábornoknak nagyon zsúfolt a programja, de a romániai útja Magyarországon különleges érzelmeket kelt. Tudom, hogy a nemzetközi sajtó ki fogja emelni azt, hogy a tábornok Romániába ellátogatott, de Magyarországra nem. Magyarország és Románia kapcsolatai nem igazán mondhatók jónak jelenleg, a sajtó ki fogja használni ezt a tényt, és ki fogja hangsúlyozni az ellentéteket.

De Gaulle tábornok: Nem mehetünk mindenhova egyszerre. Már voltam a Szovjetunióban, amelyről nagyon jó emlékeket őrzök, azután Lengyelországban, mert Franciaország és Lengyelország között mindig nagyon baráti kapcsolatok voltak. Elmegyek Romániába, mert Romániával Franciaországnak szintén mindig jó kapcsolatai voltak, és Maurer úr meglátogatott minket, átadva már elég régen egy kedves meghívást.⁶⁰

60 Ion George Maurer román miniszterelnök 1964. júl. 27–aug. 3. közötti párizsi látogatására utal. De Gaulle romániai látogatása 1968. máj. 14–18. között zajlott le.

Kell, hogy a közeledési politikánk konkretizálódjon a gyakorlati területen: kulturális, gazdasági és politikai téren egyaránt. Ez a legfontosabb számunkra.

Fock úr: Köszöni De Gaulle tábornok szavait és reméli, hogy ez az utazás nem nagyon sokára valósul meg. Kijelentette, hogy a kulturális és a politikai kapcsolatok szépen fejlődtek a két ország között, de a gazdasági kapcsolatok még nagyon gyengék.

De Gaulle tábornok: Nagyra értékeli, hogy a budapesti Francia Intézet működhetett még a háború után is, miközben Varsóban nem ez történt.

Fock úr: A francia kormány sokat segített Magyarországnak ezen az intéze-
ten keresztül abban, hogy ellensúlyozzák a német befolyást. Az ösztöndíjasok cseréjében van fejlődés, és a magyar televízió francia nyelvoktató programot fog sugározni. Fock úr azonban azt gondolja, hogy az ő szakterületén – azaz a gazdaság vonatkozásában – elmaradás tapasztalható.

De Gaulle tábornok: Franciaország egyre több magyar terméket vásárol, és a Magyarországról érkező import az elmúlt három évben nagyon megnövekedett.

Fock úr: Szeretné aláhúzni, hogy a kereskedelmi mérleg összességében deficitet mutat Magyarország számára. A négyéves kereskedelmi szerződés 1969-ben le fog járni, és Fock úr fél attól, nehogy a Közös Piac mostantól megakadályozza a kétoldalú szerződések megkötését. Értelmetlennek tartja azt, hogy Franciaország részéről – amely nagyon szereti a függetlenségét – a magyarok arra lennének kényszerítve, hogy Brüsszelben tárgyaljanak a bilaterális szerződésről. Azt gondolja, hogy a Közös Piac ugyan a tagállamok számára egy nagyon jó intézmény, de ez nem vonatkozik a kelet-európai államokra.

De Gaulle tábornok: Kijelentette, hogy azok a közvetlen kapcsolatok, amelyek Franciaország és Magyarország között kialakultak, nem szenvednek kárt a Közös Piac által, továbbá a francia külkereskedelemnek csak 40%-a zajlik a Közös Piac tagállamaival, a maradék a többi országgal. A hosszú távú kereskedelmi szerződéseket tehát nem akadályozza meg a Közös Piac, és egyébként Franciaország és a Szovjetunió éppen most írt alá egy hosszú távú szerződést. Amit tenni kéne, az az lenne, hogy a franciák és a magyarok jobban megismerjék egymást, és jobban megértsék a kölcsönös lehetőségeket. Az kellene, hogy a francia mérnökök jobban megismerjék a magyar mérnököket, és a magyar mérnökök jobban megismerjék a franciákat. Fejleszteni kell tehát az együttműködést.

Fock úr: Kijelenti, hogy a Közös Piac ugyan még nem akadályozza meg a kétoldalú szerződéseket, de tart attól, hogy a jövőben ez megvalósulhat.

De Gaulle tábornok: Biztosítja őt arról, hogy Franciaország nem fogadja el, hogy ne legyen semmilyen közvetlen tárgyalási lehetősége, s ezt egyébként egyik közös piaci tagállam sem fogadná el. A Közös Piac csak egy gazdasági együttműködés, közös tarifákkal.

Fock úr: Örömet fejezi ki ezek hallatán, és hozzáteszi, hogy Magyarországon teljesen elképzelhetetlen lenne az, hogy országa és Franciaország között a franciák Moszkva közvetítésével tárgyalnának.

De Gaulle tábornok: Egyetértek.

Fock úr: Fenntartja azt a véleményét, hogy a Közös Piac – Franciaországot kivéve – összes tagállamában meglévő integrációs tendenciák megakadályozhatják a közvetlen tárgyalásokat.

[Aláírás nélkül.]

AMAE Secrétaire général, Entretien et message. Dossier 33. 11 décembre 1967–26 avril 1968. Entretien entre De Gaulle et Jeno Fock. p. 231–237. Géppel írt tárgyalási jegyzőkönyv, tisztázata.

VI.

Raymond Gastambide nagykövet helyzetértékelése (részlet)

1968. november 28.

Külügyminisztérium
Politikai Igazgatóság
Európa
Kelet-Európai Aligazgatóság

*Nagykövetek konferenciája a külügyminiszter elnökletével, 1968. november 28.
Részletes ismertetés*

[...] ⁶¹

Gastambide úr: A magyar politikai irányvonal megőrizte az 1956 után kialakított alapokat. Ez magában foglalja azt, hogy igyekeznek elfelejteni a sztálinizmus és dogmatizmus hibáit, és felépíteni egy olyan szocializmust, amelyet az SZKP XX. kongresszusán célul tűztek, de anélkül, hogy a belpolitikában túlzott engedményeket tennének a revizionizmusnak, miközben nagyobb szabadságot engednek a lakosságnak. Kádár szimpátiája a csehszlovákok irányába kezdetben egyértelmű volt, de ez megváltozott, mikor az új politika szovjetellenes irányvonalat vett fel. Ezzel szemben a lehető legkisebb mértékben vett részt a katonai intervencióban, noha alapvetően nem ellenezte azt.

A magyarokat leginkább az izgatja, hogy [Nyugaton] elfelejtsék a katonai intervencióban való részvételüket, és ők folytathassák az óvatos reformokat. Nagyon szeretnék a lehető legrövidebb időn belül újraindítani a kapcsolatépítést Franciaországgal, és azt szeretnék, hogy a gazdasági kapcsolatok területén Franciaország nagyobb szerepet játsszon a [Német] Szövetségi Köztársasághoz képest, mely utóbbi nagy súllyal nehezedik rájuk.

61 Michel Debré külügyminiszter és a kelet-európai nagyköveteknek a nemzetközi helyzetre vonatkozó vitáját nem közöljük.

[...] ⁶²

[Aláírás nélkül.]

CADN Série B, Ambassade de Moscou Carton 666. Réunion d'Ambassadeurs, présidée par le Ministre de 28 novembre 1968. Compte rendu analytique. p. 1–15. Géppel írt, a konferencia jegyzőkönyvének aláírás nélküli tartalmi kivonata, tisztázat, részlet.

ZOLTÁN GARADNAI

DID THEY CAST THEIR WATCHFUL EYES AT BUDAPEST?

(THE OPINION ABOUT HUNGARY ON THE BASIS OF FRENCH DIPLOMATIC RECORDS, 1963–1968)

According to the French point of view – as compared to the former static and monolithic situation in Eastern Europe – changes occurred after 1963, and the East-European countries started opening towards west: especially toward France which strived for a separate way through the diplomacy of De Gaulle.

In Hungarian–French relations a gradual, sometimes contradictory development of connections took place in 1963–1968, which fitted into the Hungarian foreign political intention of “reintegrating” the country in the sphere of international relations, and was closely related to the internal–external consolidation of the regime.

After 1963 bilateral relations played increasingly important role in French diplomacy, this way Hungary could also break out from international isolation, partly due to the cooperation with France. The policy of this new opening towards east by France was determined by the events of Czechoslovakia in 1968. According to the French interpretation, by 1968 the national interests and characteristic features had gained getting bigger ground, and Yugoslavia and Romania comprehended particularly the point of the political message of De Gaulle’s “détente-entente-cooperation”.

In view of the bilateral relations between France and Hungary, the Hungarian interest shown toward the French European policy was considered as an unforeseen event, which resulted in positive new relations between the two countries from 1963 to 1968, and it was appreciated by the French, as well. Nevertheless, the relations between the two countries continued to be subordinated to the traditional relations of France with East-Central Europe. From the point of view of Paris the history of bilateral relations could be clearly described through presenting the changes in the power after 1956 and analysing the person of János Kádár. There were both rising and falling phases. Besides the satisfactory state of political and diplomatic cooperation Hungary achieved exceptional attention in the sphere of cultural relations, while economic and trade cooperation did not develop.

On the whole, Hungary played only a secondary role in De Gaulle’s policy of Eastern overture; still, compared to its earlier, entirely marginal role this meant definite progress, which dominantly influenced the successive French attitude to Hungary.

62 A francia külügyminiszter és a nyugati országokban, ill. Albániában diplomáciai szolgálatot teljesítő nagykövetek vitáját nem közöljük.